УДК 352 (477)

Яцунська О.О., Миколаївський навчально-науковий центр Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова

До проблеми реформування місцевого самоврядування

Автором статті приділено головну увагу питанню дослідження складових елементів реформування місцевого самоврядування в сучасній Україні. У статті наведений і проаналізований значний соціологічний та статистичний матеріал, який пов'язаний з підсумками виборчих кампаній у місцеві органи самоврядування в різних регіонах України. Аналіз результатів соціологічних досліджень дає підстави автору для формулювання деяких пропозицій, які могли б підвищити ефективність роботи органів місцевого самоврядування.

The writer of the article gives main attention to a problem research of components reforming of a local government in modern Ukraine. In the articles the reduced and parsed considerable sociological and statistical stuff, which one is connected to the totals of election campaigns in local self-government institutions in miscellaneous locales of Ukraine. The analysis of outcomes of sociological researches gives the basis to the writer for formulation of some proposals, which one could be increased

Яцунська Олена Олександрівна. Закінчила історичний факультет Харківського державного університету у 1994 р. Кандидат політичних наук, старший викладач кафедри соціально-політичних дисциплін Миколаївського навчально-наукового центру Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова.

В сучасних умовах модернізації українського суспільства, трансформації політичної системи України, запровадження широкомасштабної адміністративної реформи однією з найважливіших проблем є теоретичне і практичне забезпечення муніципальної реформи як гарантії незворотності вітчизняного демократичного вибору. Без розвитку і зміцнення системи місцевого самоврядування за нинішніх складних і суперечливих суспільно-політичних реалій не може бути й мови про утвердження демократичної, соціальної, правової держави, розвиненої інфраструктури громадянського суспільства. Лише активна підтримка громадянами реформаторських перетворень, з одного боку, та заохочення державою самодіяльності й ініціативи громадян, з другого боку, здатні забезпечити успіх всієї нелегкої й відповідальної справи утвердження в Україні демократичної державності.

Зупинимося більш детальніше на складових реформування місцевого самоврядування в Україні.

Слід відзначити, що за 10 років незалежності нашої країни було проведено 6 етапів реформ [1], а з прийняттям Закону України "Про вибори депутатів місцевих рад і сільських, селищних і міських голів" і проведенням виборів у місцеві органи влади у березні 1998 р. місцеве самоврядування вступило в сьомий етап свого реформування [2].

Якщо порівняти результати виборів-98 з аналогічними виборами, які відбулися у червні 199-4 р. (на прикладі виборчих кампаній у місцеві ради в м. Миколаєві в 1994 і 1998 рр.), то звертає на себе увагу, насамперед, сплеск політичної активності громадян на виборах-98. У 1994 р. на одне депутатське місце претендувало троє осіб, а у 1998 р. – в середньому 9,5. Розширилася соціальна база кандидатів, збільшилась кількість жінок, що балотували в місцеві органи влади (у середньому на 4%). Знизився вік претендентів: у 1994 р. наймолодшому кандидату було 22 роки, а у 1998 р. – 18. Але, на жаль, ця тенденція не вплинула на добір кадрового складу депутатського корпусу міської ради XXIII скликання, середній вік якої склав 55 років (у 1994 р. він дорівнював 49).

Якщо розглядати такий критерій, як партійність, то у виборах-98 брало участь представників від політичних партій у 2 рази більше, ніж у 1994 р. (17 і 18 партій відповідно), проте на 16% зменшилася кількість безпартійних кандидатів. Але, незважаючи на такі позитивні зміни, які відбулися за чотири роки, слід зазначити, що багато кандидатів у депутати мали недостатньо визначені і чіткі політичні програми, відчувалися їхній непрофесіоналізм і обмеженість у фінансових ресурсах.

Виборча кампанія ще раз показала, що в Україні недостатньо вивчений і накопичений досвід організації місцевого самоврядування в демократичних країнах. Вибори до Верховної Ради та місцевих органів влади проводились одночасно, виборці змушені були голосувати по п'яти бюлетенях. У результаті 64,5% респондентів (за даними соціологічного опитування, проведеного автором серед мешканців Миколаєва) не пам'ятають навіть прізвища кандидата в депутати міськради (на відміну від кандидатури у Верховну Раду), за якого голосували.

У цілому ж на регіональному та місцевому рівнях виборці віддали абсолютну більшість голосів безпартійним кандидатам у депутати. Виняток складає Севастопольська міська рада, в якій 64% депутатів становили комуністи [3]. Характерно, що чим вище рівень ради, тим більше в ньому представників партій. Так, у сільських радах кількість безпартійних у середньому складає 91%, у районних – 82%, міських обласного значення – 73%, обласних – 64,5%. З цього можна зробити висновок, що місцеві ради здебільшого політично не структуровані, водночас в них є представники різноманітних партій. Наприклад, КПУ представлена 6,7 тис. депутатами в радах 24 регіонів, аграрна партія – 3,8 тис. депутатами у 26 регіонах, Народний Рух – 2,2 тис. у 23 регіонах [4].

У Сімферопольській міській раді комуністів нараховується 35% від усієї кількості депутатів, у Донецькій обласній – 27%, Луганській – 26%, Миколаївській – 22%, Херсонській – 21%, Харківській – 18%. Депутати-рухівці у Львівській облраді становлять 18%, Тернопільській – 19% [5].

Якщо провести класифікацію ресурсів, що брали участь у виборах, то умовно їх можна поділити на такі групи: адміністративний тип, фінансово-промисловий, бізнес-комерційний і ресурс груп інтересів. До першого типу відносяться ресурси депутатів, що вже балотувалися або працювали в попередньому складі місцевих рад, робітників держадміністрацій, виконавчих комітетів, усіх видів інспекцій, а також кадрового складу органів охорони правопорядку. Цей ресурс є традиційним при проведенні виборів.

До фінансово-промислового типу відносять ресурси керівників великих промислових і сільськогосподарських підприємств різних форм власності. На виборах група з таким типом ресурсу була подана теж досить широко.

Бізнес-комерційний ресурс ще новий у цій виборчій кампанії. Його поява пов'язана з приватизаційними процесами і підвищенням економіко-політичної ролі приватного сектору за останні роки. До цього ресурсу відносять представників середнього і малого бізнесу.

Необхідність виділення груп інтересів зумовлена тим, що у виборах брали участь соціальні суб'єкти, які представляють визначений соціальний інтерес і для яких політична діяльність є тільки одним із напрямків їхньої активності. Групи інтересів часто не мають форми стабільної структури або формальної організації, а являють собою ніби "суму інтересів", що транслюють свої функціональні інтереси (фахові, галузеві, статусні) на рівень представницької влади. Вони охоплюють вчителів, лікарів, представників засобів масової інформації.

Як показує зарубіжний досвід, особливою довірою населення в розвинутих країнах користуються лікарі та вчителі, що є справедливим і для України. Саме ці фахові категорії найбільш повно представлені у місцевих радах. Зокрема, у Тернопільській облраді нараховувалися 30% лікарів, Житомирській – 28%, Вінницькій – 24%, Херсонській – 20,6%, у Миколаївській і Львівській міськрадах їх було 14% і 9% відповідно [6]. Що стосується вчителів, то тільки в Миколаївській облраді їх нараховувалось 12,5%, а в міськраді – 25,5%, тобто це кожний восьмий і четвертий депутат відповідної ради [7].

Отже, владу на місцях виборці передавали переважно тим, з ким вони могли безпосередньо спілкуватися у повсякденному житті, кому довіряли своє здоров'я або освіту дітей.

Якщо говорити про вибори мерів міст, можна відзначити, що, по-перше, теперішній феномен формування кадрового складу міських голів базується на нових засадах, не бачених раніше в радянській системі, а саме: демократичних виборах, коли доля керівника залежить від волі виборців, а не від волі парткому, що є важливим досягненням нашої молодої держави. По-друге, електорат виявився надто невибагливим, а в деяких випадках заляканим чи стереотипно зорієнтованим на плеяду кандидатів, яка була вихована в номенклатурній кузні колишнього Радянського Союзу, але змогла адаптуватися до передвиборчої боротьби і навчилась у ній перемагати. У зв'язку з цим проблема формування місцевої політичної еліти є надто цікавою та навіть ключовою для України. Про це свідчить тривала стагнація, суть якої – прихована безкровна "громадянська" війна за владу між різними кланами "старих" і "нових" українців.

Якщо проаналізувати результати виборів міських голів [8], то можна дійти таких висновків:

а) якщо говорити про статеву структуру, то співвідношення 95:5 в містах чи 90:10 на селі на користь чоловіків для України сьогодні можна вважати нормальним в силу певних історичних та економічних особливостей, хоча подібна ситуація не властива для справді демократичної країни. З одного боку, сьогодні український електорат у своїй посткомуністичній свідомості "не бачить" нічого доброго від "керівника у спідниці", з іншого – жінки у нашому суспільстві ладні обіймати виконавські функції та посади, але не керівні, бо сім'я залишається предметом їхньої великої турботи з причини низького достатку, неспроможності платити за послуги, а отже, нерозвинутості мережі соціальної інфраструктури;

б) середній вік голів місцевих рад дорівнює майже 50 рокам. Молоді до 30 років серед них немає, але й шестидесятирічних і старших небагато – всього 3-5%. Більшість їх має вік від 40 до 49 років (60-67%), 25% знаходиться у віці від 50 до 59 років. Таким чином, кар'єра більшості (85-90%) голів місцевих рад починається, як правило, з 40 років і закінчується в 60;

в) всі опитані голови місцевих рад є достатньо освіченими людьми. В обласних та сільських районах всі вони мають вищу освіту, а в деяких містах – середню (6%). Це, очевидно, ті, що піднялися в управлінські структури з робітничого середовища в 1989-1991 роках (тобто на етапі "оксамитової революції") і змогли утриматися там завдяки своєму авторитету чи здібностям;

г) якщо розглянути попередню діяльність голів місцевих рад на обласному рівні, то 55% з них працювали до цього в галузі управління, 25% – в гуманітарній сфері, 10% – в сільському господарстві. Але звернемо особливу увагу на те, що жоден голова не вказав про свою приналежність в минулому до комуністичної партії. Адже, при середньому нинішньому віці в 50 років, працюючи в управлінських органах, вони не могли не проходити комуністичного вишколу. Склад міських голів більш різноманітний, однак вони також здебільшого вийшли зі сфери управління (36%), а ще 11% – з середовища партій та громадських

організацій. 24% дала промисловість, 19% – гуманітарна сфера. Частка “нових підприємців” становить 6%, що й виділяє міські ради з-поміж інших. Таким чином, загін голів міських рад за своєю структурою істотно відрізняється від обласного і це, напевне, є наслідком більш швидких змін всіх елементів життя міст. Вибори у містах не просто похитнули авторитет старих партійних кадрів, а відсунули їх від міського управління, дали дорогу керівникам нової хвилі. Отже, самоврядування в Україні – вже не вигадана демократами химера, а реалія сьогоднення. Це підтверджують і результати проведеного автором у березні – червні 1999 року соціологічного дослідження, об’єктом якого виступили мешканці м. Миколаєва (виборці), а також група експертів-депутатів Миколаївської міської ради XXIII скликання.

Для участі в ньому залучено 935 осіб, щоб максимальна фактична похибка вибірки не перевищувала 5%. Проте у ході опрацювання даних 20 анкет виборців було забраковано. З метою об'єктивності дослідження було охоплено респондентів різних статево-вікових категорій, соціального стану, з різними рівнями освіти і політичних пристрастей [9]. У результаті було опитано серед виборців 45% чоловіків і 55% жінок, серед яких у віці 18-20 років знаходилися 25,3%, 21-30 – 18,97%, 31-40 – 18,57%, 41-50 – 20,95%, 51-60 – 10,67%, 61-70 – 3,55%, старші 70 років – 2,37%, серед опитаних депутатів чоловіків нараховувалося 72%, жінок – 18%; за віком вони поділялися таким чином: 31-40 років – 42,8%, 41-50 – 23,8%, 51-60 – 28,6%, 61-70- 4,8%.

Особлива увага при опитуванні приділялася респондентам: серед електорату – особам у віці до 30 років (на думку автора, саме ці молоді люди є найбільш перспективними і зможуть надалі впливати на формування політичної еліти в Україні), серед експертів – громадянам у віковій категорії від 31 до 40 років, бо вони є найбільш активними з політичної і соціальної точки зору.

Стосовно соціального стану опитаних слід відзначити, що 25,2% виборців і 47,6% депутатів віднесли себе до категорії службовців, 23,71% і 25% відповідно вважають себе представниками робітничого класу, до бізнес-комерційного ресурсу влади зараховують себе 33% виборців і 9,52% депутатів. Крім цього, були опитані 19-,53% студентів (у міськраді наймолодшому депутату 32 роки), 10,7% виборців і 4,8% депутатів тимчасово не працюючих, а також 17,8% і 13,08% пенсіонерів відповідно. 28,4% виборців і 91% депутатів мають вищу освіту і незакінчену вищу освіту; середню спеціальну – відповідно 45,5% і 8%, середню – 26,1% і 1%. Що стосується політичних уподобань, то в першій категорії опитаних “лівих” поглядів дотримуються 21%, “правих” – 9%, центристських – 24%. 46% анкетованих мешканців зізнавалися у своїй повній аполітичності.

Серед депутатів Миколаївської міськради голоси розподілилися тиким чином: 20% опитаних є прихильниками комуністичної партії, 1% дотримується соціалістичних поглядів, до центристського напрямку себе віднесло 28%, 1% підтримує “праву” ідеологію, інші (50%) – так і не змогли визначитися у своїх політичних уподобаннях.

Метою соціологічного дослідження було вивчення проблем розбудови місцевого самоврядування, з'ясування ступеня впливу особистих якостей і компетентності керівника на рішення місцевих проблем.

З отриманих анкет видно, що 64,5% виборців не пам'ятають прізвище кандидата до міської ради, за якого голосували. Основне, на що звертали увагу респонденти, – це партійна приналежність (17,4%) і місце роботи кандидата (14,3%). Значення також мала стать кандидата, його вік та передвиборча програма (6,7%). При обранні мера виборці цікавились передвиборчою програмою (47%), фаховим стажем (21%), місцем роботи кандидата (16%), його партійній приналежності приділили увагу 40% опитаних. Як відзначає 53% респондентів, великий вплив на їхній вибір мала так звана “політична реклама” (зустрічі з виборцями, добродійні заходи, телевізійні “ролики”, присвячені особистому життю кандидатів, листи виборцям). Ці дані наочно показують, що на формування представницьких органів влади здебільшого впливали випадкові чинники.

Більше половини опитаних виборців (52,4%) вважають, що кандидати хочуть стати депутатами, переслідуючи корисливі цілі, і тільки 24% бачать основну ціль діяльності депутатів у захисті інтересів жителів міста.

Виборці найбільше цінують і хочуть бачити депутатів відповідальними (52%), чесними (49%), безкорисливими (45%), порядними людьми (31%). Для них також важливо, щоб депутат був професіоналом у своїй справі (40%), вмів вислуховувати людей і піклувався про них (25%). Виборці також пропонують і радять, щоб кожен депутат у своєму окрузі знав, як працю-

ють ЖЕК і його служби, підприємства і установи незалежно від форм власності, які їхні резерви можна використати для поліпшення життя середньостатистичного громадянина і благоустрою території.

Депутати вважають, що народний обранець повинен бути насамперед відповідальним і компетентним працівником (76%), піклуватися про людей (61,9%), мати такі якості, як безкорисливість (57%), чесність (47%), людяність і доброту (33,3%), порядність та інтелігентність (14,3%).

Всі категорії респондентів згодні з тим, що для підвищення своєї кваліфікації депутати мусять отримати додаткову підготовку, проте перевагу депутати віддають сфері законодавства (80,95%), а виборці – економіці (54%) і управлінню (43%). Таким чином, одним з чинників впливу на діяльність місцевих органів влади є особисті і професійні якості.

Щоб підвищити ефективність депутатської діяльності, кожен обранець, на думку виборців, повинен в основному приділяти увагу соціальній сфері (44,6%), з чим згодні і депутати (57,1%), а також займатись вирішенням проблем округу і району (37% і 42,9% відповідно). Проте ніхто з депутатів не виявив бажання частіше зустрічатися з виборцями і звітуватись перед ними, хоча 20,5% опитаних жителів вважають, що це необхідно робити.

Протягом 1998 р. у Миколаївський міськвиконком надійшло 3925 звернень громадян, або від кожного з 153 мешканців міста; 1107 з них побували на прийомі у керівників міста, у тому числі 167 – у міського голови. У порівнянні з 1997 р. загальна кількість звернень зросла на 14,2%. Головні проблеми, які непокоять миколаївців, – це стан житлово-комунального господарства і соціального захисту (ці питання хвилювали чотирьох із кожних 10, що звернулися) та поліпшення житлових умов (16% звернень) [10].

З такими ж проблемами виборці йдуть на прийом і до своїх депутатів (соціальний захист громадян – 80,9% звернень, покращення стану житлово-комунального господарства – 76,19%, поліпшення житлових умов – 38,09, оздоровлення екологічної обстановки – 14,3% з тих, що звернулися).

Проте наводить на роздуми той факт, що 70% населення взагалі не знають своїх депутатів, 92% ніколи не були і не підуть до них на прийом, тому що вважають це марнуванням часу, а контроль з боку населення за діяльністю органів влади обмежується тільки написанням скарг.

Це свідчить про те, що громадяни не довіряють і мало в чому підтримують представницькі органи влади. Причиною цього, на думку автора, може бути недостатня організація системи постійної й ефективної взаємодії народних обранців із представниками виконавчої влади і зі своїми виборцями.

Результати опитування говорять, що 81% респондентів хоче брати участь у вирішенні міських проблем, причому 12% опитаних – як депутатів, 29% – як представники структур самоврядування і громадських організацій, а 40% виявили бажання впливати на діяльність місцевих органів влади як виборці. Такий підхід, на думку автора, є згубним наслідком формальної демократії на місцях, коли вся діяльність населення по керівництву державою зводиться до участі у виборах депутатів, яких все одно ніхто не знав.

Якби респондентів обрали депутатами, то більшість з них (64,8%) своїм головним завданням зробили б поліпшення умов життя в окрузі, 15,2% не змінювали б рівень життя на кращий, 11,2% зосередили б свою увагу на рішенні особистих житлових і матеріальних проблем.

Серед жителів Миколаєва нараховується 15,2% політично активних громадян, потенційно готових взяти участь у демонстраціях і пікетуванні органів влади для відстоювання своїх прав, 20,2% опитаних здатні робити подібне тільки у вийняткових випадках, 50,2% виключають для себе таку можливість впливу на органи влади. Дослідження також показує, що найбільш активними прихильниками “революційних” методів є прибічники КПУ (22,7%), СПУ (21%), СДПУ (20,5%), ПЗУ (12,9%), “Громади” (12,5%). Ці дані, на думку автора, повинні стати сигналом для представницьких і виконавчих органів влади і привести їх до розробки механізму своєчасного вивчення й урахування у своїй діяльності всіх елементів політичної і суспільної активності громадян.

Однією з найскладніших проблем, які виникають у процесі реформування системи місцевого самоврядування в Україні, є проблема розмежування функцій і повноважень між місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування.

У зв'язку з цим виборцям і експертам було запропоновано висловити свою думку з приводу

того, яка з владних структур все ж таки повинна вирішувати найгостріші проблеми життя міста, а також оцінити обсяг повноважень місцевих органів влади.

Отримані результати цікаво порівняти з даними дослідження громадської думки міського населення сходу України, яке було проведено в лютому-березні 1996 року фахівцями соціологічного факультету Харківського університету та експертами Асоціації міст України [11]. Так, більшість респондентів вважають, що основні питання життя міста повинні вирішуватись на рівні міської влади. Вони пропонують цій владі відповідати за збереження історичних пам'яток і архітектури міста, покращувати роботу транспорту та комунального господарства, вирішувати проблеми безробіття і працевлаштування, приділяти увагу екологічному стану міста.

До компетенції центральної влади були віднесені проблеми, пов'язані з посиленням боротьби із злочинністю, корупцією, підтримкою системи безкоштовного медичного обслуговування, закладів культури, науки, освіти. Респонденти також пропонували цій владі надавати допомогу молозабезпеченим верствам населення.

Як і слід було очікувати, експерти – співробітники місцевих органів влади – у більшій мірі, ніж основна маса населення, орієнтовані на децентралізацію влади, але менше схильні передоручати рішення повсякденних міських проблем центру. Однак значна кількість експертів вважає, що основні питання життя міста повинні вирішуватись лише на міському рівні, з розв'язанням окремих проблем обласними та центральними органами влади. Таким чином, разом з тенденцією концентрації повноважень на "своєму" рівні проявляється тенденція до переносу відповідальності на більш високий рівень управління.

Отже, міське населення України орієнтовано на створення життєздатної та ефективної системи місцевого самоврядування, яка в межах своїх повноважень здійснювала б функції державного управління. Та відповідальність, яку покладають сьогодні міські мешканці на органи місцевого самоврядування, вимагає відповідних повноважень для здійснення функцій управління на місцях. Як показало опитування, значна частина населення (38%) не знайома з повноваженнями органів місцевого самоврядування взагалі. Лише біля чверті опитаних дещо знають про роботу органів місцевого самоврядування обласного рівня і третина – міського. Найбільш проінформованими виявились керівники, 50% знайомі з діяльністю місцевих органів влади. Характерно, що при такому невисокому рівні органів управління 61% населення не відчуває необхідності в додатковій інформації. До того ж, за принципом "не знаю і знати нічого не хочу" до діяльності обласних властей ставляться 44%; населення, міських – 38%. Ці дані корелюють з даними, отриманими соціологами Харківського національного університету [12].

Інтерес до діяльності органів місцевого самоврядування тісно пов'язаний з віком респондентів та рівнем їх освіти. Найбільшу потребу в інформації відчувають, як правило, люди з вищою освітою у віці від 30 до 60 років (близько 43% від чисельності цієї групи), найменшу – молодь до 20 років (30% від чисельності цієї вікової категорії). Домінуючим каналом отримання інформації про діяльність місцевих властей є телебачення (60%), другим – преса (33%), потім йдуть неформальні канали спілкування (розмова з родичами, знайомими) – до 30% та радіо – 24%. На питання про те, яка саме інформація цікавить респондентів, найбільш поширеними були відповіді "будь-яка", "чим займаються місцеві органи влади", "які заходи застосовуються для своєчасної виплати заробітної плати", "виконання депутатами місцевих рад своїх передвиборчих програм". Кожен десятий серед тих, хто відповів на це запитання, наполягав на регулярних звітах місцевих властей у засобах масової інформації та в трудових колективах. Від 40% до 50% опитаних не зуміли дати відповіді на запитання, що конкретно роблять місцеві органи влади, реалізуючи керівні функції.

Оцінка діяльності місцевих властей є в основному негативною, мабуть, з двох причин: по-перше, внаслідок відображення в масовій свідомості ситуації, яка склалась в Україні в цілому; по-друге, через низький равень інформованості населення про діяльність місцевих органів управління.

Аналіз результатів соціологічного дослідження дає підстави для формулювання деяких пропозицій, які могли б підвищити ефективність роботи органів місцевого самоврядування. На нашу думку, було б доцільно вибори до органів місцевого самоврядування і Верховної Ради проводити в різний час. Це дозволить активізувати політичну діяльність громадян, більш якісно сформувати представницький орган влади, ство-

рить атмосферу довіри й підтримки громадянами місцевих органів влади. Для установлення системи постійної й ефективної взаємодії депутатів зі своїми виборцями і з виконавчими органами необхідно, на нашу думку, підвищити рівень інформованості громадян про їх діяльність. Це можна зробити за допомогою теле- або радіоінтерв'ю, висвітлення засідань органів влади у засобах масової інформації, постійних рубрик або низки публікацій у пресі, рекламних матеріалів, прес-конференцій, урочистих заходів, місцевого кабельного телебачення, служб зв'язків з громадськістю, сторінки в Інтернеті. Ми також вважаємо, що для підвищення ефективності своєї діяльності місцевим органам влади треба установити зворотний зв'язок з громадянами. Інформацію від населення можна одержувати, наприклад, аналізуючи акції протесту, залучаючи до своєї роботи громадські організації, проводячи "гарячі лінії". Можно також організовувати прийом громадян для надання їм консультацій, проводити опитування громадської думки, громадські слухання, дні відкритих дверей, дебати. Необхідно, на нашу думку, установити діалог з громадянами. Це можуть бути дискусії, об'єднання мешканців мікрорайону, служба забезпечення участі громадян у вирішенні питань місцевого значення, спільні офіційні дискусії. Ми також вважаємо, що необхідно законодавче закріпити повноваження органів самоорганізації населення, порядок формування фінансових ресурсів, правовий режим володіння комунальною власністю. Це допоможе розширити повноваження виборчих органів у вирішенні місцевих проблем.

Література

1. Ткачук А., Агранофф Д., Браун Т. Місцеве самоврядування: світовий та український досвід. – К., 1997. – С. 120-174.
2. Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів. Закон України від 28 січня 1998 року // Місцеве самоврядування. – 1998. – № 1-2(9) (січень-лютий). – С. 124-158.
3. Яцуба В. Підсумки виборів в Україні і кадрова політика // Вісник Укр. академії держ. управління. – 1998. – № 3. – С. 6.
4. Ibidem.
5. Ibid. – С. 6-7.
6. Ibid. – С. 7.
7. Южная правда. – 1998. – 2 апреля. – С. 1-2.
8. Вибори-98. Міські голови та голови обласних рад. – К., 1998; Хто є хто в місцевій владі України. 1994-1998 рр. Довідник. – К., 1998.
9. Городяненко В.Г. Социологический практикум: Учебно-методическое пособие. – К., 1999.
10. Вечерний Николаев. – 1998. – 18 февраля. – С. 1.
11. Город и государство: проблемы, тревоги, надежды горожан Украины / Под ред. В.С. Бакирова, Е.П. Кушнарева. – Харьков, 1996. – С. 18-50.
12. Ibid. – С. 25-26.

Надійшла до редколегії 27.05.2002 р.